

De nachtwacht.
Bandar-e Anzali, Iran.

Trui I

DE EERSTE GRENS

Na een stevige Efes voor Trui en een extra zwarte koffie voor mij, gooien we de DR nog een keer open. Wat mankeert dat beest toch? Trui wil zuchtend de carburator beginnen open te schroeven, maar mijn luiheid, verpakt als logica, wil eerst alle andere mogelijkheden uitsluiten. De motor krijgt duidelijk een te rijk mengsel naar binnen. Dus of te veel benzine of te weinig lucht. De luchtfilter hebben we al uitgewassen, dat kan het niet zijn. Maar wat dan wel? We halen het zadel eraf en demonteren het luchtfilterdeksel. Plots start de motor weer normaal. Bizar. Ook met het deksel dicht draait hij prima. Maar als Trui opstapt voor een proefritje, geeft hij geen kik meer. Eh?! Plots begrijpen we het en komen bijna niet meer bij van het lachen. De jarretellegordel onder het zadel is losgeschoten en het schapenvel blokkeert de luchtinlaat. Daar had een mecanicien een paar uur naar kunnen zoeken, want elke keer als je begint te sleutelen haal je het zadel eraf en verdwijnt de spookpanne vanzelf!

De volgende ochtend staan we voor de tweede keer aan het kantoor van de Turkse douane. Trui is naar binnen met de carnets, ik ben bij de motoren gebleven. Een eindje verderop maken een Franse jongen en zijn Iraanse vriendin zich klaar voor de oversteek. Teder helpt hij haar met haar hoofddoek, kust haar nog een laatste keer, hier, waar dat nog mag. Met een trieste blik maakt ze de hoofddoek vast en trekt haar zwarte chador aan. Hij probeert haar te troosten. 'Ik vind je zo even mooi, echt waar.' Hij had geen slechtere zin kunnen kiezen; haar ogen vonken. Plots kijkt ze mij aan. '*One day this will all be over,*' zegt ze fel. Dan trekt ze haar chador volledig dicht en loopt voor hem uit, in de richting van de grens.

Even later maken ook wij de oversteek. Met onze helm op het stuur en onze hoofddoeken strak dichtgeknoopt rijden we naar het hek. Het zweet staat in mijn handen en mijn hartslag is veel hoger dan normaal. Er kriebelt iets in mijn buik. Is het opwinding, omdat het onbekende hier echt begint, of zijn het zenuwen? Khomeini kijkt ons vanaf een

0	5	6	4	2
---	---	---	---	---

metershoge affiche streng aan. *Welcome in the Islamic Republic of Iran*. Mijn keel is droog, mijn handen trillen als een soldaat naar ons toekomt en onze paspoorten vraagt. Wat is het toch, dat me zo nerveus maakt aan dit land? Heeft de boodschap dat het hier gevaarlijk is zich dan toch ergens in mijn hoofd genesteld?

‘Maku is een natuurlijke grens. Eenmaal daar voorbij geen wolken meer, geen regen en geen bergen, en ook geen ossen en karren,’ schrijft Maillart. ‘Van Maku tot China weerklinkt in heel Centraal-Azië alleen nog het gebalk van ezels.’ Na het stadje verandert het landschap inderdaad drastisch: open, vlak en smoorheet. Het was al warm, maar van de ene minuut op de andere komen daar nog eens tien graden bij. Onze hoofddoeken plakken aan ons gezicht van het zweet. En dat is niet het enige wat verandert. Vanaf nu zijn we ook allebei analfabeet; het Latijnse schrift heeft plaatsgemaakt voor prachtige, onleesbare krullen. Trui stopt bij de eerste wegwijzer en probeert de kriebels te vergelijken met die op haar kaart. ‘Zie jij iets met twee bogen en drie puntjes?’

We bereiken Tabriz, een stad van zo’n twee miljoen inwoners, bij valavond. Ons *plan de campagne* voor Iran mislukt al op dag één: in alle grote steden aankomen tussen twaalf en vier, als alles gesloten is en het helse verkeer even stil ligt. Mis dus. De bazaar is net terug open, we zijn midden in het spitsuur beland. Het verkeer is een organische, toeterende brij die zich op totaal onvoorspelbare wijze voortbeweegt; als er al regels zijn, begrijpen we ze in elk geval niet. Op een gegeven moment zien we tegelijkertijd koplampen en achteruitrijlichten op ons afkomen en dat in een eenrichtingsstraat! Al dat wriemelende en toeterende blik ontwijken is al moeilijk genoeg, maar we moeten ook nog de weg naar het centrum vinden. Trui probeert al rijdend de kaart te lezen, ik doe vooral mijn best om haar niet uit het oog te verliezen, want als ik haar kwijtraak, heb ik echt een probleem. Plots duikt uit het niets een brommertje op. ‘*Just follow me!*’ De jongen schiet er vandoor en slingert tussen de files en over het voetpad de stad in; dat onze motoren dubbel zo breed zijn, is hem blijkbaar ontgaan. Met de moed der wanhoop storten we ons weer in het strijdgewoel. Terwijl ik alle moeite van de wereld doe om nergens tegenaan te botsen en niemand overhoop te rijden, duikt er een scooter naast me op. ‘*Welcome to Iran! Waar kom je vandaan?*’ Is dit nu echt het moment voor een praatje? Ik wijk uit voor een busje dat plots stopt, de jongen op de scooter zit zo hard naar mij te staren dat hij het te laat ziet en bijna in de laadbak belandt. Maar even later duikt hij op aan mijn andere kant. ‘*Iran good country?*’ Kreun! Als we een goed kwartier en minstens tien aanslagen op ons leven later het centrum bereiken en met hartslag 180 en een stevig verhoogd adrenalinepeil staan uit te hijgen, stoppen onze twee begeleiders naast ons. Met een brede glimlach geven de jongens ons een hand, in de volle overtuiging dat we mannen zijn – hoe zouden we anders met een motor kunnen rijden? ‘*Welcome to Tabriz!*’ Als we onze helm afzetten, schrikken ze zich rot. En barsten dan in lachen uit. Daar heb je het

Iran heeft zijn eigen automerk: de Paykan, met – uitermate toepasselijk – als logo een strijdswagen uit Persepolis.

grote voordeel van reizen met de motor weer: die 'dubbele toegang', die 'tussenstatus'. Mannen behandelen je zonder al te veel terughoudendheid en toch met respect, want je rijdt met de motor en bent dus *one of the boys*. Maar je blijft natuurlijk een vrouw, dus ook met vrouwen praten is geen probleem. We zullen de komende maanden vaak genoeg ontdekken wat een bevoorrechte positie dit is.

EEN KLEEDJE VOOR KHOMEINI

Het duurt een tijdje voor je de reflex kwijtraakt je *manteau* uit te doen als je een restaurant binnenstapt. Ik blijf het gevoel hebben dat ik met mijn jas en mijn hoed op aan tafel zit. Pas als we de lange mantels die we in Turkije gekocht hebben, inruilen voor een 'stadskleedje' voelt het iets natuurlijker. En dan nog. Ik denk dat het 15 jaar geleden is dat ik nog een rok gedragen heb, laat staan een kleedje. Khomeini mag zich er postuum op beroemen dat hij de eerste man in jaren is die mij zover krijgt. Veel mannelijke reizigers staan er waarschijnlijk niet eens bij stil, maar wie als vrouw door de *Islamic Republic of Iran* wil reizen, moet haar garderobe aanpassen. Naast de verplichte, onvermijdelijke hoofddoek moet je ook iets dragen dat 'de vormen van je lichaam verhult'. Je mag zelf(s) kiezen: een *manteau*, een soort lange jas met knopen, of een echte chador, wat in het Perzisch gewoonweg 'tent' betekent. Concreet is het een grote, halfronde doek, die je bij de minste windstoot letterlijk met hand en tand moet vasthouden. Volgens mij moet je jaren oefenen voor je daar elegant mee op straat kan komen. In grotere steden zie je eerder *manteaus*, vaak zelfs behoorlijk getailleerd en over een jeans gedragen; op religieuze plaatsen of in kleinere dorpen overheersen de chadors, bij voorkeur in het zwart. Trui bekijkt het met stijgende verbazing. 'De mode is weer strenger geworden. Vijf jaar geleden waren de hijabs een stuk korter en kleurrijker.' De krant van de dag geeft haar gelijk. President Ahmadinejad lacht niet met de kledingvoorschriften: in Teheran zijn een tiental vrouwen opgepakt en kappers die 'te westers' knipten, zijn gesloten. Maar Iraniërs laten zich niet zomaar aan banden leggen; daarvoor flirten ze te graag met de grenzen van de wet. Veel hoofddoeken hangen behoorlijk 'laag' en laten een flinke lok, veelal geblondeerd, haar bloot. Soms hangen ze zo ver naar achteren, dat je je afvraagt hoe ze in *Allahs*-naam nog blijven hangen. Die kunst beheersen we nog niet; de eerste dagen zijn we continu bang dat onze hoofddoek af zal waaien. En elke keer als er op de deur van de hotelkamer geklopt wordt, zorgt dat voor de nodige stress: 'Doe jij open? Ik ben nog *in mijn haar*!'

Ook de gedragsregels zijn behoorlijk complex en verwarrend. Mannen en vrouwen mogen elkaar geen hand geven, maar omdat we met de motor rijden denkt iedereen dat we mannen zijn, wat soms voor gênante situaties zorgt. Een politieagent die maar bleef aandringen, schrikt zich rot als ik mijn helm afzet en hij plots ziet dat ik een vrouw ben. Nerveus veegt hij zijn hand af aan zijn broek. Gelukkig had ik handschoenen aan. Maar

Dizi, het Iraanse 'armemensen-eten': een maaltijdsoep met lamsvlees, aardappels en groenten. Gelukkig met handleiding: eerst het brood erin soppen, dan de soep opdrinken, vervolgens de rest fijnstampen & opeten.

tegelijkertijd is het bijna een politiek statement om vrouwen wel een hand te geven; Azeri's, Koerden en 'linksgezinden' vegen hun voeten aan het verbod en zijn beledigd als je hun uitgestoken hand weigert. *Go with the flow*, zeker?

DE GROTE DROOGLEGGING

Over exact tien dagen moeten we aan de Turkmeense grens staan, want dan begint ons transitvisum te lopen. Daarom willen we Iran via de kortste route doorkruisen, langs de Kaspische kust. De bergachtige grensstreek met Azerbeidzjan is mooi en koel, de wegen zijn goed. Ook tanken is geen probleem. De pompbediende grijnst breed: 'Hier trekken we ons niks aan van de regering. Hoeveel liter wil je?' Alleen het verkeer is een ramp. De bestuurders die ons inhalen of kruisen zijn zo verbaasd dat ze hier twee motoren aantreffen, met vrouwen erop dan nog, dat ze ons bijna van de weg af rijden in een poging om ons beter te bekijken. Maar na Bandar-e Anzali begint de ellende pas echt. De Kaspische kust is van een onvoorstelbare tristesse, het lijkt wel alsof je langs een eindeloze Boomse Steenweg rijdt: spuuglelijk en oersaai. Dit is het Blankenberge van de Teherani's: rijen betonbouw rijgen zich aaneen, het ene stadje al triester dan het andere. De zee zie je nergens, want allemaal keren ze het water de rug toe. Niet dat het iets uitmaakt, want een zwempartij in *manteau* is wel exotisch maar niet erg verleidelijk. De hitte is verstikkend en de moerassige omgeving is een gedroomde kweekvijver voor muggen. We jagen de 600 kilometer lange kuststrook er in één dag door. Of dat proberen we toch, want even later ondervinden we het benzineprobleem aan den lijve.

Aan het volgende benzinestation spreekt niemand Engels. We maken met gebarentaal duidelijk dat we benzine nodig hebben. De pompbediende kijkt ons een beetje hulpeloos aan en glimlacht. Om onze vraag kracht bij te zetten schroeven we alvast de benzinetank open. Hij glimlacht nog eens. De chauffeur van een van de andere auto's ziet wat er aan de hand is en komt naar ons toe. Hij toont ons zijn plastic kaartje. '*Card, card. No card, no fuel.*' We schudden ons hoofd. '*Tourist! No card, problem.*' De man legt ons probleem uit aan de pompbediende, die bezorgd met zijn hoofd schudt. Hij kan er ook niks aan doen, zonder pasje kan je niet tanken. Opnieuw wordt er overlegd. En dan geeft de chauffeur zijn pasje aan de pompbediende. '*Five liter each, ok?*' Een jongen met een brommer, die het gesprek gevolgd heeft, haalt ook zijn kaart boven. 'En vijf van mij.' En zo begint onze reis steeds meer te lijken op een aflevering van *Peking Express*. Elke keer als we willen tanken, is het wachten op een behulpzame chauffeur. Met onze liefste glimlach lopen we van auto naar auto en schooiën een volle benzinetank bijeen, niet zonder schuldgevoel, want de meeste chauffeurs komen zelf niet eens rond. Soms hebben we geluk en botsen we op een taxichauffeur; zij hebben 800 liter op hun kaart staan en willen de motoren zonder probleem voltanken. Maar meestal is het een klus van een uur of twee om de nodige liters benzine bijeen te sprokkelen.

Tanken in Iran:
'Tourist, no card.' 'Problem.'
En even later, altijd en overal, de oplossing.
Het felbegeerde rantsoenpasje.

Laat in de namiddag botsen we op een ambulance, die meteen zelf aanbiedt om ons van brandstof te voorzien. Hij heeft geen beperking op zijn kaart. Een van de chauffeurs spreekt wat Engels. 'Weet je hoe ze het gedaan hebben? Om negen uur 's avonds hebben ze op tv aangekondigd dat vanaf middernacht de benzine gerantsoeneerd zou worden. Meteen stonden er overal ellenlange files en in Teheran zijn er zelfs rellen uitgebroken.' Hij schudt bezorgd zijn hoofd. 'Terwijl we al maanden geleden deze plastic kaarten in de bus gekregen hadden. Dat is zo typisch voor Iraniërs; iedereen voelt de bui hangen, maar niemand staat er bij stil, tot het te laat is om te protesteren. En het is een ramp voor de economie; nu heeft iedereen nog wat over op zijn kaart, maar binnenkort geraakt niemand meer op zijn werk. En denk je dat de mensen hamsteren? Nee. Ze doen rustig alsof er niks aan de hand is. Tot de kaart leeg is. En dan zien ze wel verder.' Zijn collega moppert. 'De regering verwacht dat de internationale boycot weer strenger zal worden en dus laten ze ons alvast wennen aan de schaarste. Eigenlijk is het toch schandalig: Ahmadinejad hangt de grote Jan uit met zijn boude uitspraken tegen Amerika en wie draait er voor op? Wij.' Een andere man mengt zich in het gesprek. 'Hiermee krijgen ze ons niet klein, we vinden er wel iets op. Ik heb net een goedkope tweedehandswagen gekocht; hij rijdt niet meer, maar er zat wel een tankkaart bij.' We bieden aan om het vierdubbele van de gewone prijs te betalen voor de liters die we gekregen hebben, zodat de mannen er ook iets aan hebben, maar de chauffeur wuift het geld weg. Sterker nog, hij betaalt gewoon de rekening. 'Cadeautje. Jullie zijn te gast in mijn land. Het is niet omdat de benzine schaars is, dat we onze principes aan de kant zetten.' We maken het de volgende dagen nog een paar keer mee; soms betalen we extra, maar meestal mogen we helemaal niet betalen. Omdat we reizigers zijn.

DE EINDELOZE STEPPE

De Ford hobbelt over stoffige zandpistes verder in de richting van Gorgan. Ella Maillart is hier eerder geweest, voor Annemarie is het de eerste keer. Met stijgende verbazing kijkt ze naar het veranderende landschap. Geen bomen, geen dorpen, geen huizen, geen water. Pas nu dringt het ten volle tot haar door: dit is het echte begin van de eindeloze steppen van Centraal-Azië. Of zoals Maillart het samenvat: hier begint een nieuw land, abrupt en zonder grens. Iraans 'Turk(m)e(ni)stan. Een eindeloos horizontaal steppelandschap strekt zich voor hen uit. Er is maar één verticaal element dat de eindeloze vlakte doorbreekt: de verbijsterende toren van Gonbad-e Kavus, gebouwd als grafmonument voor koning Qavus in de elfde eeuw en een onweerlegbaar bewijs van wiskundig meesterschap. Volgens de legende liet hij zich begraven in een glazen kist, die opgehangen werd onder het spitse dak van de toren. Of de kist er nog hangt, is niet zeker. Maar, schrijft Schwarzenbach, het doet er ook niet toe. *'Je me contentai de l'emblème élatant de l'homme qui n'avait redouté ni la pauvreté ni l'immensité de la steppe si hostile aux hommes. J'inspirai profondément et tentai malgré tout d'accueillir la vie...'* [4]

←
Ayatollah Khomeini.
Bazaar.
Tabriz, Iran.

Devoot winkelen in
Yazd, Iran.

[4]

Ik stelde mij tevreden met het schitterende beeld van de man die zich nooit had laten afschrikken door de armoede en de oneindigheid van de steppe, zo'n vijandige omgeving voor mensen. Ik ademde diep in en probeerde ondanks alles het leven te omarmen...

Het gevoel van ontzag dat haar overvalt is niet onbegrijpelijk. De toren is nog steeds een indrukwekkend bouwwerk, ook al is er onder-tussen een druk stadje omheen gebouwd. Maar dan houdt het op. Hierna ligt er alleen nog de steppe. Eindeloze gelige velden volgen elkaar op, diepe kloven doorsnijden het vlakke landschap, de weg slingert zich in de vreemdste bochten. De kortste weg tussen twee punten bestaat hier gewoonweg niet. De lucht is zwaar van het stof, de hitte drukt je tegen de warme aarde, de avondzon kleurt de lucht oranje tot de schemering als een paarsgrijze massa over de vlakte valt. De nacht is stil, diepzwart en gevuld met sterren en het gelach van jakhalzen. En het landschap is niet het enige dat verandert: de sombere zwarte chadors maken plaats voor felgekleurde zijde, de mensen hebben plots Aziatische trekken en ook de taal is niet meer dezelfde. Farsisprekers zijn hier een minderheid, al bekleden ze wel alle hogere functies. Dit is het land van de Turkmenen, vroeger een volk van onklopbare ruiters, nu een landbouwgemeenschap die haar tradities in stand probeert te houden. De geschiedenis is niet mild geweest voor hen. De Russen hebben hier in de negentiende eeuw zwaar huisgehouden, toen ze een deel van dit gebied annexeerden. De Turkmenen in Iran wachtte hetzelfde lot als hun volksgenoten in de Sovjet-Unie; de traditionele nomadenvolkeren werden gedwongen zich op een vaste plaats te vestigen, in het kader van de vooruitgang. De traditionele tenten verdwenen uit het landschap en de Turkmenen probeerden zo goed en zo kwaad als ze konden iets te verbouwen en te overleven in dit barre landschap. Sinds de Revolutie heeft de regering behoorlijk geknabbeld aan de grond van de Turkmenen; het feit dat ze soennieten zijn in een sjiietisch land speelt ook niet in hun voordeel. De dorpen hier zijn armer dan in de rest van het land en het moderne Iran is hier nog niet doorgedrongen.

MIJN KONINKRIJK VOOR EEN PAARD

‘De nomaden behoren hier tot het verleden. Zelfs als we zouden doorrijden tot voorbij Bojnurd, zouden we geen beroemde Turkmeense paardenkwekers meer vinden. Ze zijn er niet meer,’ schrijft Maillart in 1939. Dat was toen ongetwijfeld waar, maar nu niet meer. De trotse Akhal Teke-paarden met hun extreem uithoudingsvermogen, die in een ver verleden van de Turkmenen onoverwinnelijke ruiters maakten, zijn terug. En ook het Kaspische paard, een miniatuurras dat afgebeeld staat op de bas-reliëfs van Persepolis, graast hier weer. Allemaal dankzij het doorzettingsvermogen van één vrouw, die rond deze paarden haar leven bouwde.

We lazten voor het eerst over Louise Laylan in ‘A Traveller on Horseback’, het reisverslag van Christina Dodwell, een Britse ontdekkingsreizigerster die in de jaren 80 te paard door Perzië trok. Zij ontmoette Louise op haar ranch in Gharra Tappeh Sjeikh, een gehucht in Iraans Turkestan. Het levensverhaal van deze bijzondere vrouw leest als een avonturenroman. In 1957 trouwt de jonge Amerikaanse met Narcy Firouz, een Iraniër uit de entourage van de sjah en verhuist naar Teheran. Op zoek naar geschikte

Het huis op de prairie: ‘rechtdoor tot het einde van de wereld en dan naar links’.
Gharra Tappeh
Sheikh (aka GTS),
Iraans Turkestan.

rijdieren voor haar kinderen botst ze in een dorp aan de Kaspische zee op een klein, vreemd paardje. Meteen valt haar de gelijkenis op met de paarden die afgebeeld staan op de centrale trap in Persepolis. Met een schok dringt het tot haar door. Dit is een Kaspisch miniatuurpaard, een ras dat officieel al jaren uitgestorven is. De rest is geschiedenis. Louise start de bloedlijn weer op en kan een paar jaar later tegen de archeologen, die twijfelen aan het bestaan van de miniatuurpaarden, zeggen: 'Hoezo ze bestaan niet? Wil je er één zien?' Ondertussen is Louise Firouz zelf een even grote legende als haar paarden. In de vijftig jaar dat ze in Iran woont, heeft ze zo ongeveer alles meegemaakt. Tijdens de Revolutie belandde ze in de gevangenis, omdat haar man familie was van de sjah en zij ook nog eens Amerikaanse was. Maar omdat ze haar paarden niet in de steek wou laten, ging ze in hongerstaking en kwam ze na drie weken weer vrij. Haar paarden werden twee keer aangeslagen en verkocht als slachtvee, maar elke keer begon ze koppig opnieuw. Toen een Iraakse Scud-raket hun woonkamer in Teheran binnenvloog, zochten ze rustiger oorden op. Nu woont ze nog steeds op haar fokkerij in Gharra Tappeh Sjeikh, een dorp aan het einde van de wereld. En wij hebben het in ons hoofd gestoken haar te gaan opzoeken.

Een beetje onzeker want onaangekondigd staan we voor haar deur. Een kwieke dame van een jaar of zeventig kijkt ons verbaasd aan. 'Who the hell are you? Kom binnen. Ik moet eerst naar een van de paarden gaan kijken, dan zie ik wel of ik jullie wil houden.' Even later komt ze terug. We verontschuldigen ons dat we niet gebeld hebben. Ze glimlacht. 'Maakt niet uit, de telefoon werkt toch niet. En mijn gsm ben ik kwijt. We hebben hier geen noodgevallen: *you either live or die.*' Louise ontdooit langzaam. De *grumpy old grany* die geen zin heeft in bezoekers blijkt een hartelijke, boeiende vrouw te zijn, vervlochten met dit land, zijn politiek en zijn geschiedenis. Met een soort humor en een relativiseringsvermogen dat we haar alleen maar kunnen benijden. Sinds de spanning tussen Iran en Amerika weer is toegenomen, moet ze zich regelmatig melden bij de politie. 'Ze zijn vriendelijk, hoor. Ik ben te oud om in de cel te stoppen. Zo'n oud mens, daar heb je alleen maar last mee. Och, het hoort bij dit land. En toch zou ik hier nooit meer weg willen.' Ze wijst naar de steppe. 'Zie je dat? *No fences, no limits.* Alleen maar ruimte. En vrijheid.' Als we een paar uur later onze slaapzakken uitrollen op het balkon, begrijpen we perfect wat ze bedoelt. Beneden in het weiland horen we de honden de coyotes weggagen, een paard snuift, de maan staat hoog aan de hemel. Ergens aan de horizon wordt een veld afgebrand, om de grond vruchtbaar te houden. De felrode gloed reikt eindeloos ver in de nacht.

Ons dagritme verschuift. 's Ochtends, als de zon net op is en de hitte nog niet als een loden mantel over je heen valt, gaan we met de jongens paardrijden. 's Middags is het te warm om een arm op te tillen. Gelukkig heeft Louise haar huis zo gebouwd dat er in de veranda altijd een briesje staat. Tussen de drie hijgende honden lezen we boek na boek.

Louise Firouz.
gts, Iraans Turkestan.

De avonden zijn koel, Louise zelf is een geweldige vertelster. Ze wijst naar een van de jonge *grooms*, bijna nog een kind. 'Eigenlijk wilden zijn ouders dat hij mollah zou worden, omdat hij op die manier toch naar school zou kunnen zonder dat het hen geld zou kosten. Maar het is een leuk ventje, dus heb ik hem maar in dienst genomen. Zo is er toch weer één gered. Religieuzen hebben we al genoeg in dit land.' Of over een van de vele films die hier is gedraaid, want we zitten hier vlak bij Alexander's Wall: 'Ik had de jongens van de BBC aan paarden geholpen voor hun reeks over Alexander de Grote en we hebben hier ook grote stukken gedraaid. Michael (Wood) wou graag een Turkmeense bruiloft ensceneren en dus hebben we een feestje gegeven voor het hele dorp. Prachtige beelden, maar we zijn wel allemaal in de cel geëindigd, want de ambassade had een paar kratten Chivas gestuurd... en iemand had dat aan de politie gemeld.' Als we haar vragen of ze nooit heimwee heeft, schudt ze haar hoofd. 'Dit is een onmogelijk land om in te wonen, maar ik hoor hier ondertussen thuis. Ik hou het niet langer dan een week of drie uit in de zogenaamd beschaafde wereld. Het begint al als ik op de luchthaven die dikke Amerikaanse vrouwen zie. Dan denk ik meteen: *Khomeini was right. Cover it up, cover it up!*' Ze lacht vrolijk. Na al die jaren in Iran heeft Louise haar meisjesachtige heldere lach nog steeds niet verloren. Of misschien is het omgekeerd; misschien is het net die lach die haar nog steeds in Iran houdt.

Als we naar boven willen gaan om te gaan slapen, houdt ze ons staande. 'Er zitten hier tegenwoordig grote witte spinnen. De jongens worden er erg nerveus van, ze zijn blijkbaar dodelijk giftig. Dus als je er één ziet: *kill it*.' Ik sta al blootsvoets op het balkon als ik Trui binnen hoor gillen. Een spin zo groot als een muis racet over het tapijt, en wat erger is, het beest rent niet rechtdoor, maar schiet in alle richtingen. 'En nu?' Trui deinst achteruit. '*Kill it!*' Waarmee? Ik ben halfnaakt. De spin grijpt haar kans en schiet onder een stapeltje hout. *No way* dat we een kamer delen met dat monster. Wij trekken ons achterwaarts terug op het balkon. Trui, die nochtans als de dood is voor spinnen, valt als een blok in slaap. Blijkbaar hebben we het Iraanse fatalisme al overgenomen. *Inch'allah*. Er zal wel niks gebeuren. De volgende morgen gaat Alam, de kok, er met een vliegenmepper achter aan. Even later komt hij trots terug met een wittige *alien*. De buik van de spin hangt vol eieren, twee rode 'scharen' sieren de kop. 'Als dat bijt...' Hij haalt zijn hand over zijn keel. *Lovely*.

Louise wuift ons uit, met haar linkerhand, want haar rechter schouder wil niet meer mee sinds ze vorig jaar van een paard gevallen is. 'De dokter zegt dat ik te oud word om te rijden. *Crap!* Ik word te oud om te vallen, meer niet. En bovendien, ik ben niet gevallen, het paard is gestruikeld.' Ze schuift de Stetson op haar hoofd wat naar achter. De cowboyhoed is haar versie van de hijab: '*Can you see my hair? No you can't. And I'm way too old to be sexy anyway.*' Maar meer nog is het een symbool voor haar 'je m'en foutistische' levensfilosofie. Ze knipoogt. '*Goodbye, and good luck.*'

Onze roommate,
ware grootte.

Mausoleum uit de vijfde eeuw van Khaled Nabi, een Nestoriaanse christen. Op deze traditionele Yomud-begraafplaatsen lopen animistische, christelijke en islamitische gebruiken naadloos in elkaar over.
Blik over Turkmeniŝtan. *Rather like a stormy sea, the waves of which had been frozen solid.* —F.M. Bailey, 1919—

Khaled Nabi, Iran.

Mashhad. Misschien is dit wel de plaats waar het ons het hardst opvalt: het verschil tussen het Iran waar Maillart en Schwarzenbach doorheen reisden en dat waarin wij ons nu bewegen. Maillart beschrijft Mashhad als een grote stad met brede boulevards, waar vrouwen zonder hoed naar de markt lopen. Waar Russisch de tweede taal is, bioscopen westerse films spelen en antireligieuze propaganda welig tiert. Dat was het Iran van de eerste sjah, die zoals Atatürk in Turkije, probeerde om zijn land de twintigste eeuw in te sleuren, het analfabetisme te bestrijden, de gezondheidszorg te verbeteren, de economie te laten draaien, de vrouwen te emanciperen en de macht van de religieuze leiders in te perken. Die prowesterse houding – en de exuberante uitgaven van het regime – werd uiteindelijk samen met de oliecrisis van de jaren 70 de aanleiding voor de Revolutie en de machtsgreep van Khomeini. In 1980 werd de eerste Islamitische Republiek geboren. En dat is het Iran waarin wij nu reizen en waar Mashhad als heilige stad de exponent van is. Nu is het een stad vol imams, zwarte chadors, rijke Saudi's en vrouwen-zonder-voorkant. 35.000 pelgrims per dag, 3 miljoen inwoners, en wij.

Dit is de stad van Imam Reza, voor de sjiieten de vierde heiligste plaats ter wereld, na Mekka, Kerbala en Najaf. Het schrijn, en het uitdijende complex eromheen, domineert het hele stadsbeeld. Reza is ook de beschermheilige van de reizigers en aan de grens met Turkmenistan kunnen we vast wel wat hulp gebruiken. Tijd voor een bedevaart dus.

Maillart slaagde er op haar soloreis in 1932 in het eigenlijke graf van Reza te zien te krijgen. Begeleid door vier wachters drong ze door tot de kern van het heiligdom. Maar zodra ze daar was, voelde ze zich totaal misplaatst tussen de rouwende, huilende pelgrims, die half in trance het zilveren hek om de kist van de achtste imam beroerden. Toen Annemarie en Ella in '39 opnieuw probeerden om het heiligdom te bezoeken, kwamen ze niet verder dan de binnenplaats. Want de sjah had wel beslist dat het heiligdom ook toegankelijk moest zijn voor niet-moslims, maar de mollahs wilden de ongelovigen ver weg houden van Reza's laatste rustplaats. Dus de wachters leidden hen met de nodige smoezen om het *sanctum sanctorum* heen.

Vandaag zijn de regels duidelijk: niet-moslims mogen het complex wel bezoeken, maar het schrijn zelf is verboden terrein. Iedereen die binnengaat, krijgt een plattegrond mee waar duidelijk op aangeduid staat waar je wel en niet mag komen. In een klein bureautje aan de ingang ruilen we onze kostbare paspoorten voor twee verplichte zwarte chadors. We worden ook grondig gefouilleerd, want in 1994 vielen er 27 doden bij een aanslag. Sindsdien mag je binnen geen foto's meer maken. Maar daar hebben de Iraniërs een oplossing voor bedacht. In de omgeving van het schrijn krioelt het van de fotowinkels, waar je met het schrijn of zelfs met imam Reza in hoogsteigen persoon op de foto kan. Even poseren voor een blauwe muur en *Photoshop* doet de rest. Binnen zorgen mannelijke en vrouwelijke wachters, gewapend met een plumeau, ervoor dat alles volgens de regels

verloopt. Met dit 'gereedschap' kunnen ze zowel mannelijke als vrouwelijke overtreders 'op de vingers tikken', bijvoorbeeld als je je in de verboden zones begeeft. Maar onder de zwarte lakens zijn we totaal onherkenbaar en al gauw mengen we ons onopvallend onder de andere 'pinguïns' en volgen hen van binnenplaats naar binnenplaats. Net als zij kussen we de deuren en deurstijlen. Diep in het heiligdom, al lang op verboden terrein, loopt ons een groep mannelijke pelgrims voorbij. Huilend en zingend, met hun groene vlaggen hoog geheven, slaan ze zich ritmisch op de borst, rouwend om hun imam uit de achtste eeuw. Het is ontroerend mooi. Maillart vroeg zich af welk westers bedevaartsoord zo veel gemeente devotie, of misschien eerder emotie, teweeg brengt. Waarschijnlijk geen.

MARTELAREN EN DICHTERS

We gunnen onze beschermengelen een dagje vakantie, laten de motoren achter in de lobby van het hotel en zoeken een taxi voor een daguitstap. Als er twee dingen zijn waar je in Iran niet omheen kan, dan zijn het de begraafplaatsen van de martelaren en die van de dichters. Het is moeilijk te zeggen wie hier het hoogst in aanzien staat, maar allebei maken ze een essentieel deel uit van dit land.

De martelaren zijn overal. Straten en snelwegen zijn naar hen genoemd en versierd met hun portret, graffiti herinneren je aan hun heldendaden en de televisie zendt elke dag wel een interview met de veteranen uit; de mannen en jongens die hun leven gaven voor het vaderland in de oorlog tegen Irak mogen niet vergeten worden. Niet alleen de soldaten die vielen aan het front, maar ook duizenden piepjonge vrijwilligers die zingend de mijnevelden inliepen, overtuigd van hun plaats in de hemel. Aanleiding voor de slachtpartij die aan beide zijden meer dan een half miljoen slachtoffers maakte, was de Iraakse inval in de olierijke zuidelijke provincie van Iran in 1980. De oorlog kwam op een goed moment voor de Islamitische Revolutie, want de mollahs konden het volk nu verenigen tegen één vijand. De Amerikanen en de Russen zagen in Saddam een minder grote bedreiging dan in Khomeini en kozen de kant van Irak, in de hoop meteen een einde te maken aan de jonge Islamitische Republiek. Dat bleek een grove misrekening. Iran is een bijzonder nationalistisch land; wie aan de grond raakt, raakt aan de mensen. Dus ook de minder religieuze Iraniërs schaarden zich achter de strijd. Ook al waren ze veel minder goed bewapend, toch drongen de Iraniërs de Iraki's op twee jaar tijd terug tot aan de grens. Maar Khomeini probeerde door te stoten tot aan de heilige steden Kerbala en Najaf. Zonder succes en met honderdduizenden doden als gevolg. De graven van deze jongens vullen nu honderden begraafplaatsen, doorheen het hele land. Elk graf draagt een foto, hier hebben de doden een gezicht. Rondom het centrale plein van de begraafplaats is een reeks kleine kamertjes ingericht: de wanden zijn behangen met portretten en tekeningen, langs de muren staan banken en op de grond liggen kussens. Families brengen hier uren door in het bijzijn van hun overleden geliefden.

Het lijkt wel een gewoon familiebezoek, waarbij de foto's de plaats innemen van de jongens die ontbreken. Op visite bij de doden. Het is een ontroerend concept. In een van de kamers ligt een oudere man op het tapijt te slapen. Hij wordt wakker als we langslopen. 'Ga zitten, ga zitten, maak kennis met mijn zoon. Ik kom hier elke week, om met hem te praten.' De jongen op de foto kan hooguit veertien geweest zijn. Om zijn hals hangt een plastic sleutel: volgens Khomeini zou die de jongens toegang verzekeren tot het paradijs. Er komt een kleuter binnenlopen. Teder trekt de man hem op schoot. 'Dit is mijn kleinzoon. Als de Amerikanen hier ooit binnenvallen, weet ik zeker dat ook hij een martelaar zal worden. Dat heb ik hem geleerd, dat je bereid moet zijn je leven te geven voor je land.' Weer valt het ons op: voor je land. Allah komt blijkbaar op de tweede plaats.

*Ik ben niet voor de hel – ik ben te klein –
 Voor 't paradijs te grote libertijn.
 Ik houd van beide plaatsen niet voldoende
 En tussen beide zal ik eeuwig vallend zijn.*
 —Omar Khayyam—

Zo strak en wit als de begraafplaatsen van de martelaren zijn, zo groen en schaduwwijk zijn die van de dichters. Verborgen in een rozentuin staat het grafmonument van Omar Khayyam. Koppeltjes wandelen schuchter langs de paden, een paar jongens die bij het graf staan proberen elkaar te overtreffen in het opzeggen van zoveel mogelijk verzen, in de theehuizen wordt zoet gefluisterd en discreet in gitzwarte ogen gekeken. Dit is een ander Perzië. Hier sijpelt het verlangen, de hunkering en de hartstocht door de chadors heen en rekt de romantiek de religieuze grenzen. Oudere Iraniërs praten over andere, betere tijden. Vreemd genoeg staat Omar Khayyam, in het Westen bekend als een van de beroemdste Perzische dichters, hier in de gidsen vermeld als wis- en sterrenkundige. Waarschijnlijk zijn zijn gedichten net iets te vrijdenkend voor het huidige regime.

DE SCHADUWZIJD

We zijn mooi op schema: als alles goed gaat steken we morgen de Turkmeense grens over. We vieren onze laatste avond in Iran met een waterpijp, al is het dan in een op het eerste gezicht niet helemaal legaal café. We proberen van de eigenares te weten te komen wat er eigenlijk aan de hand is, want de waterpijpen zijn zo goed als verdwenen uit de theehuizen. Ze knikt. 'Officieel is het een maatregel van het ministerie van Volksgezondheid. Roken is ongezond en dus moeten de *qaylans* verdwijnen. Theehuizen die niet meewerken, moeten sluiten. Maar eigenlijk heeft het niks met volksgezondheid te maken. Eerst en vooral wordt er te veel opium gerookt, maar de maatregel is vooral bedoeld om de vrouwen te treffen. Roken voor vrouwen is ongepast en bovendien worden er in de theehuizen te veel romantische afspraakjes gemaakt. De maatregel is een van de toegevingen van Ahmadinejad aan de mollahs, zodat hij op andere gebieden zijn

Grafmonument van
 Omar Khayyam,
 Neishabur.
 Waterpijp, Mashhad.

Iran.

zin kan doen.’ Daarom kregen we dus geen waterpijp in Bander-e Anzali, terwijl de mannen aan de tafeltjes naast ons vrolijk verder rookten. De uitbaatster knikt. ‘Zeker op een terras, waar er veel sociale controle is. Maar veel vrouwen roken stiekem mee met hun man. Dat is Iran: het mag niet, maar als je het discreet doet...’ Ze glimlacht. ‘Neem er nog één. Jullie zijn mijn gasten. Appel of sinaasappel?’ Hypocrisie is hier een nationale sport.

*A lie is no longer considered a sin
when hospitality is the intention.* ^[5]
—Zohreh Khazai Ghahremani over *ta’arof*—

[5]

Een leugen is niet
langer een zonde
als ze gastvrijheid
tot doel heeft.

We weigeren beleefd; volgens de regels moet je alles wat je aangeboden krijgt drie keer weigeren voor je het aanneemt, zodat de aanbieder er onderuit kan als hij het eigenlijk niet meent. Want hij is moreel verplicht jou als gast alles aan te bieden wat hij kan, ook al kan hij het niet betalen. Of wil hij het eigenlijk niet aanbieden. Dat is *ta’arof*, het complexe systeem van Iraanse beleefdheid. Zelfs in restaurants moet je elke keer aandringen om de rekening te mogen betalen, maar daar is het wel degelijk niet de bedoeling dat je zonder af te rekenen wegwandelt. En iedereen die je tegenkomt op straat, sluit zijn gesprek af met ‘Als ik iets voor jullie kan doen, bel me dan gerušt,’ maar ook dat is in de meeste gevallen gewoon een beleefdheidsformule, want daarna stappen ze vrolijk in hun auto en verdwijnen, meestal zelfs zonder hun naam te zeggen. Wat het zo ingewikkeld maakt, is dat ze het net zo vaak wel menen. Dat je langs mag komen, mee moet eten, kan blijven logeren. Want Iraniërs zijn een gastvrij, hartelijk en vooral erg nieuwsgierig volk, dus elke buitenlander is een cadeau uit de hemel. Honderden keren horen we het: ‘We hebben niks tegen westerlingen, zelfs niet tegen Amerikanen. Dat is iets tussen onze president en Mr. Bush. *Politics and people are different things.*’

Ook het religieuze conservatisme van deze regering heeft weinig vat op het volk. Iraniërs gaan erg vindingrijk om met wat verboden is. Officieel is in het hele land geen alcohol te krijgen, maar op veel feestjes verschijnen op een gegeven moment de flessen op tafel. Er bestaat duidelijk wel een zwarte markt en in de armere dorpen hebben ze een ander alternatief bedacht. Wie geen geld heeft voor smokkelwaar, koopt zijn drank van de veearts. Deze ‘ontsmettingsalcohol’ wordt zelfs geleverd in flessen met een mooi etiket, zodat hij nauwelijks van wodka te onderscheiden is. Aanlengen met fruitsap en de cocktails zijn klaar. De truc werd op zo’n grote schaal toegepast dat de regering onlangs beslist heeft dat er vanaf nu een bitter smaakmiddel aan de flessen moet worden toegevoegd, zodat het spul quasi ondrinkbaar wordt. Maar er wordt ook illegaal gestookt, in kelders en achterkamertjes. Als we in een klein dorp in Golestan te gast zijn bij een familie, stuurt de vader een van zijn kleinkinderen weg na het eten. Vijf minuten later komt de jongen terug met een plastic zakje, zo één waar je vroeger op de kermis je goudvis in meekreeg aan het schietkraam. *Homemade wodka*. Elk dorp heeft minstens

Familiefoto met Iman Reza.

A man and his tools.
Aramgah-e Khajeh Rabi begraafplaats.

Mashhad, Iran.

←
In de omgeving van het schrijn
is de *full chador* verplicht.
Āstān-e Qods-e Razavi,
Mashhad, Iran.

Martelaren.
Aramgah-e Khajeh Rabi begraafplaats, Mashhad, Iran.

twee stokers. En het opiumgebruik ligt nog veel hoger; voor elke brouwer zijn er minstens vijf opiumverkopers.' De invloed van de mollahs stopt aan de voordeur. 'In mijn huis beslis ik wat wel en niet mag, ik bespreek dat zelf wel met god. Schol!'

Maar het is complexer dan dat. Het fundamentalistische Iran bestaat wel degelijk, al is het veel minder verspreid dan we hier in het Westen denken. Op een avond, op de terugweg van het internetcafé, word ik bijna omver gelopen door een jonge kerel met een korte baard en een zwart 'uniform'. Het is duidelijk geen ongeluk, maar gelukkig ben ik te verbijssterd om hem een oorvijs te geven, want zijn kledij maakt duidelijk dat hij een radicale islamist is en de duw betekent 'Oprotten, westerling!'

Het is onze eerste ontmoeting met de *basij*, de Iraanse 'burgerpolitie', alleen beseffen we dat nog niet. In Mashhad maken we kennis met de vrouwelijke versie. We zijn op vrijdagavond op weg naar het schrijn als iemand me bij de arm grijpt. Ik probeer me los te trekken, maar de vingers sluiten zich stevig om mijn arm. Nu pas zie ik dat het een vrouw in een volledig zwarte chador is die me vastgegrepen heeft. Ze begint geëxciteerd te schreeuwen dat mijn kledij niet in orde is. Verbaasd staar ik haar aan. Ik draag mijn zedigste donkerblauwe hoofddoek, geen haarsprietje te zien, en een knielang groen kleedje met lange mouwen. Niet goed genoeg, blijkbaar. '*Badhijab, badhijab*,' schreeuwt ze. Tevergeefs proberen we haar uit te leggen dat we wel weten dat het in het schrijn verplicht is om een *full* chador te dragen, maar dat we die daar zullen ophalen. Een groepje jongeren staat gespannen toe te kijken hoe de scène zal aflopen. Nochtans is de zedenpolitie hier geen onbekend fenomeen. De *basij* is eigenlijk een vrijwilligersmilitie, die ontstond tijdens de oorlog tegen Irak. Khomeini riep de bevolking op om de islamistische republiek te verdedigen. Honderdduizenden vooral armere jongeren gingen vrijwillig in dienst, in ruil voor een aantal voordelen. Na de oorlog bleef de militie bestaan; ze werd de waakhond van het nieuwe regime. Chador te kort, illegale alcohol in huis? De *basij* had overal ogen en oren en wie betrappt werd, werd streng gestraft. Groepen jongeren trokken door de stad met zakdoeken, om meisjes met lippenstift letterlijk schoon te vegen. Sommigen, zo horen we later, verstoppen scheermesjes in de zakdoeken, om hun argument kracht bij te zetten. Khatami, de vorige, liberalere president, probeerde paal en perk te stellen aan de privé-milities, maar botste op zware tegenstand van de religieuzen. Onder Ahmadinejad kregen ze weer vrij spel, want hij heeft zijn verkiezingsoverwinning voor een groot deel aan hen te danken. En nu is deze geheime zedenpolitie weer helemaal terug. Omdat ze geen uniform dragen, zijn ze overal en nergens. Ook nu weer doen ze auto's met jongeren stoppen en ruiken aan hun adem om te checken of ze niet gedronken hebben. Geven ze ongehuwde koppeltjes aan die samen in het park wandelen en vallen ze vrouwen lastig waarvan de kledij niet strookt met de eisen van de islamitische republiek. In ruil krijgen ze nog steeds een aantal voordelen, zoals een aanzienlijk kortere legerdienst en voorrang op de lange wachtlijsten van de universiteiten. Ik kom er nog makkelijk vanaf. Als de rel een paar minuten aan de gang is,

schiet een geüniformeerde politieagent ons ter hulp. Hij maakt de vrouw duidelijk dat ze me met rust moet laten, want dat ik een toerist ben. Zeer tegen haar zin laat ze me gaan; meer dan een blauwe arm hou ik er niet aan over. Maar veel zin in een avondwandeling hebben we niet meer; wel in een sigaret. En die in Mashhad op straat opsteken zou echt een provocatie zijn.

We zitten nog wat te bekomen in de lobby als een jong meisje ons aanspreekt. Terzijde, Iraanse vrouwen zijn mooi. Marjane is niet mooi, maar bloedmooi. Het soort mooi waar je mond van openvalt en je hart een slag van overslaat. Ze nodigt ons uit om mee te eten met haar zus, moeder en oom. We slaan dit – zoals het hoort – meermaals af en gaan dan mee aan tafel zitten. Marjane heeft Frans gestudeerd dus het gesprek verloopt vlot. Maar na een tijdje begint het ons op te vallen dat de zusjes behoorlijk zenuwachtig zijn. Ook de antwoorden op onze vragen ‘Zijn jullie hier met vakantie? Voor hoelang?’ blijven behoorlijk vaag. Uiteindelijk kan Marjane het niet langer verzwijgen: ‘Ik heb problemen gekregen met de religieuze politie omdat ik op de luchthaven met een jongen stond te praten en omdat mijn hijab zogezegd niet in orde was, omdat mijn froufrou vanonder mijn hoofddoek kwam. Ze hebben mijn ticket verbrand en ik moet morgen voor de rechtbank verschijnen, net als mijn zus. Mijn oom wil niet dat ik het jullie vertel, maar we zijn bang. Want volgens de sharia kan je 50 stokslagen krijgen als je kledij niet in orde is.’ Als je hen zo ziet zitten, de mooie Marjane en haar verlegen jongere zusje, kan je bijna niet geloven dat het waar is dat hen een lijfstraf boven het hoofd hangt. Het enige wat je hen zou kunnen verwijten is hun temperament, meer niet. Het is een andere realiteit die ons plots in het gezicht gegooid wordt: het Iran van de vrouwen die er leven. De moeder, een fiere vrouw van halfweg de veertig, slaat beschermend een arm om haar dochters. Tegen beter weten in vragen we of we iets kunnen doen. Marjane glimlacht. ‘Je kan voor ons bidden. Alleen God kan ons nu nog helpen.’ God? Ze beroepen zich op god, terwijl ze voor het overtreden van een religieuze regel door een religieuze rechtbank in een religieuze staat op het matje worden geroepen? Dat gaat onze westerse logica te boven. Verward gaan we slapen. De volgende ochtend zien we hen, in zedige zwarte chadors en met ogen vol angst, vertrekken. We zijn aan het pakken als er aangeklopt wordt. We graaien geschrokken naar onze hoofddoeken als we een opgewekte stem horen: ‘Ik ben het, Marjane. We zijn er met een waarschuwing vanaf gekomen!’ We doen de deur open en kijken in het gezicht van een jonge vrouw met een stralende glimlach; de zwarte hoofddoek van daarnet is alweer vervangen door een felgekleurd exemplaar en daaronder blinkt lichtroze lippenstift. ‘Back to normal!’

Als we de volgende ochtend vertrekken, is het kwik al naar veertig graden gestegen en de dag is nog niet eens echt begonnen. Onze hoofddoek plakt in onze helm, we bakken bijna uit onze *manteaus* en het zweet staat in onze motorlaarzen. En er staat ons nog een veel hetere bakoven te wachten, want voor ons ligt de Turkmeense Karakum, de heetste woestijn van het continent.

U las hoofdstuk
‘Iran 1’ uit

**Meisjes
Moslims
& Motoren**

**Gaea Schoeters
& Trui Hanoulle**

(★)

www.gaeaschoeters.be/mmm
uitgeverij Roularta Books
ISBN 978 90 8679 127 9